

говорит, глядя в небо. Для кочевников слова важны только если это не пустая болтовня, только если они наполнены важным смыслом.

Мы на языковом, стилистическом уровне наблюдаем парадоксальное отношение Ж.-М. Г. Леклезьо к Слову: при том что слово — хлеб писателя, автор возносит хвалу тишине, молчанию. В отличие от новороманистов, своих учителей и предшественников, понимавших, что в некотором смысле литературные приемы себя исчерпали, Ж.-М. Г. Леклезьо не ограничивается экспериментами на формальном уровне (как поступил предыдущий французский Нобелевский лауреат Клод Симон). Он создает гигантскую метафору (Пустыня как искренность, правдивость языка и ремесла писателя), обогащает и возрождает жанр, который из-за новороманных опытов стал недоступным человеку без филологического образования. Можно сказать, что Новый роман развинтил структуру повествования, а Ж.-М. Г. Леклезьо заново его собрал, рассказав нам историю, в которой герои доступно и выразительно молчат о самом главном. Собственно, об этом он говорит в Нобелевской речи 2008 г.: «Писатель уже не верит, как раньше, что может изменить мир, что своими романами он его улучшит. Он просто его свидетель».

Литература

1. Le Clézio, J.-M.G. Désert / J.-M.G. Le Clézio. — P.: Gallimard, 1980. — 439 p.

Кацярына Любецкая (Мінск)

АБ ЗМЕНАХ У БЕЛАРУСКАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

Паколькі да пачатку XX ст. задача фарміравання і кадыфікацыі беларускай тэрміналогіі не ставілася, калі не лічыць слоўнікі-даведнікі для чытання старабеларускіх юрыдычных актаў, якія, аднак, мелі спецыяльную і абмежаваную функцыю, то асаблівую ўвагу прыцягваюць першыя спробы стварэння, апрацоўкі і кадыфікацыі тэрмінаў сучаснай беларускай мовы. На пачатку стагоддзя пры нязначнай колькасці слоўнікаў і абмежаванасці іх аб'ёму, падрыхтоўка перакладных даведнікаў стымулявала ўпарадкаванне лексічнага матэрыялу беларускай мовы. Зразумела, не ўсе прапановы тых часоў мелі аднолькавы лёс у беларускай мове.

Ядро ўсіх тэрмінагалін лексікона складалі пераважна *агульнаўжывальныя* словы. Пашырыліся ў навуковай мове найперш тыя добра вядомыя і шырока ўжывальныя ў штодзённым жыцці, упарадкаваныя пераважна за кошт уласных моўных рэсурсаў наменклатурныя назвы, якія сфарміраваліся на ўласнай глебе або на базе мясцовых моўных сродкаў шляхам спецыялізацыі значэнняў. Такія ўтварэнні адпавядалі асноўным заканамернасцям развіцця лексікі агульнанароднай мовы, вызначаліся дакладнасцю, правільна арыентавалі на адпаведнае паняцце, а таму і замацаваліся ў сістэме беларускай мовы. Роля агульнаўжывальных слоў як крыніцы развіцця асобных тэрмінагалін асабліва адчувальная ў батанічнай і заалагічнай галінах, пераважна ў наменклатур-

ных назвах (ням. *Hallimasch (Pilz)* — бел. *apienka**; ням. *Hase* — бел. *zajac*, ням. *Wachtel* — бел. *pierapiolka*).

Даволі стойкімі на працягу XX ст. з’явіліся таксама *інтэрнацыянальныя* тэрміны ў адміністрацыйна-юрыдычнай, гаспадарча-эканамічнай і ваеннай лексіцы (ням. *Agitation* — бел. *ahitacija*, ням. *Magistrat* — бел. *mahistrat*, ням. *Desinfektion* — бел. *dezynfekcija*, ням. *Budget* — бел. *budžet*).

Наяўнасць складаных па структуры тэрмінаў прывяла да шырокага выкарыстання ў беларускай частцы шматслоўных тэрміналагічных найменняў, што наогул зацвердзіліся ў тэрмінаграфічнай практыцы, паколькі суадносіліся з агульнай тэндэнцыяй дыферэнцыяцыі навуковых паняццяў, адлюстраванай у больш позніх па часе стварэння перакладных тэрміналагічных крыніцах. Найбольшая вага такіх слоў і створаных на іх аснове састаўных тэрмінаў адзначаецца ў ваеннай справе і медыцыне (ням. *Militärdiktatur* — бел. *wajennaja dyktatura*, ням. *Polizeiaufsicht* — бел. *palicejski nahlad*, ням. *Darmverschlingung* — бел. *zawarot kišak*, ням. *Seekrankheit* — бел. *marskaja chwaroba*).

Асобныя намінацыі тэрміналагічнага характару не адразу знайшлі пашырэнне ў моўнай практыцы. У 90-я гг. XX ст. пры распрацоўцы галіновых тэрміналагічных слоўнікаў складальнікамі актыўна выкарыстоўваўся вопыт лексікаграфічнага пачатку стагоддзя, што абумовіла ўвядзенне ў навуковы ўжытак значнай колькасці забытых ці выдаленых па тых ці іншых прычынах намінацый, параўн.: ням. *Abrechnung* — бел. *padrachunak* (у сярэдзіне стагоддзя *разлічэньне*, *разлік*, *разрахунак*, *рашчот*); ням. *Händler* — бел. *handlar* (у сярэдзіне стагоддзя *прадавец*).

Пачынаючы з сярэдзіны стагоддзя, паступова пашыраліся ў навукавай мове тыя тэрміналагічныя намінацыі, што адпавядалі прынцыпу збліжэння з рускай тэрміналогіяй, напрыклад: ням. *Bürge* — бел. *paručyciel* (у 1920-я гг. *заручнік*, *заручніца*, *даручыцель*, *паручнік*, *даручнік*). Што да ўстойлівасці прапанаваных намінацый, то параўнанне з рознымі перакладнымі даведнікамі сведчыць, што частка з іх знаходзіцца ў канкурэнтных адносінах з іншымі магчымасцямі перадачы адпаведнага паняцця. Фактычна, у такіх выпадках кадыфікацыі тэрміна на працягу ўсяго стагоддзя не адбылося і пошук найбольш удалага лексічнага эквівалента паняццю працягваецца (ням. *Knochen* — бел. *kość* і *костка*, ням. *Wade* — бел. *lytka* і *ікра*, ням. *Zinsen* — бел. *pracenty* і *адсотак*; ням. *Detachement* — бел. *atrad* і *аддзел*, *аддзяленьне*).

У працэсе фарміравання беларускай нацыянальнай тэрміналогіі некаторыя лексемы ўдакладнілі сваё фанетычна-марфалагічнае аблічча і словаўтваральную структуру, што было выклікана агульнымі зменамі, уласцівымі беларускай мове (ням. *Ablösung (militär.)* — бел. *admiena* — *змена*; ням. *Nachhut* — бел. *aryjerharda* — *ар’ергард*, ням. *Lichtschere* — бел. *abcužki* — *абцугі*).

Не ўсе рэкамендаваныя намінацыі знайшлі адлюстраванне ў далейшым. Частка з іх засталася на ўзроўні аднаразовага ўжывання ў даведніках, бо адпаведныя паняцці не адлюстраваны сучаснымі тэрмінаграфічнымі даведніка-

*Зыходным матэрыялам для артыкула з’яўляецца лексічны матэрыял *Sieben-Sprachen-Wörterbuch*. — Leipzig, 1918.

мі (ням. *Volljährigkeitserklärung* — бел. *abjauleńnie paŭnaletnaści*, ням. *Vorbehaltsgut* — бел. *addzielnaja majetnaść*, ням. *Anwaltskammer* — бел. *adwakackaja rada*). Некаторыя прапанаваныя тэрміналагічныя найменні замацаваліся ў іншым спецыяльным значэнні і з'яўляюцца моўнымі выразнікамі іншых паняццяў (ням. *Insekt* — бел. *awadzień* — *насякомае*; ням. *Blattlauslöwe* — бел. *božaja karoŭka* — *тля*, ням. *Speiseröhre* — бел. *harlak* — *стрававод*).

Паколькі ў слоўніках увасобілася пэўная ступень развіцця грамадства, навукі і тэхнікі, то частка намінацый знікла разам з паняццямі і выйшла ў далейшым з ужытку. Працэс архаізацыі найбольш характэрны для назваў рэалій укладу жыцця на акупаванай тэрыторыі Обер Ост (ням. *Militäranwärter* — бел. *wajennaja staroža*; ням. *Armee-Oberkommando* — бел. *hlaŭnaja kamanda armii*; ням. *Befehlsbereich* — бел. *prysluchajuŭ abšar*).

Група намінацый сёння ўжо не рэкамендавана да ўжывання ў навуковай мове, бо яны перайшлі ў пасіўны запас і суправаджаюцца шэрагам стылістычных памет. Некаторыя тэрміны ў працэсе фарміравання асобных тэрмінагалін увогуле зніклі з актыўнага слоўніка і перайшлі ў разрад *устарэлых* (ням. *Handelskammer* — бел. *handlowaja haspoda*). Частка найменняў атрымала статус *размоўных* у ТСБМ (ням. *Ruhr* — бел. *krywaiŭka*, але сучаснае *дызентэрыя*, разм. *кывайка*; ням. *Pockennarben* — бел. *rabacieńnie*, але сучаснае *воспіна*, разм. *рабацінне*) або *абласных* (ням. *Katze* — бел. *kotka*, але сучаснае *кошка*, абл. *котка*).

Адметнай рысай фарміравання беларускай тэрміналогіі стала свядомае выкарыстанне лексікі народных гаворак. Шматлікія дыялектызмы, разам з тым, не набылі статус тэрміна, а таму выйшлі з актыўнага ўжывання і былі заменены на іншыя найменні (ням. *Schwarzwurzel* — бел. *żywakost* — *рагулькі*; ням. *Buttermilch* — бел. *maślanka* — *маслёнка*; ням. *Anpflanzung* — бел. *sadžeńnie* — *развядзенне*).

У працэсе моўнай практыкі і ў тэрмінатворчасці выявілася нежыццёвасць большасці штучных *неалагізмаў*. На працэс выцяснення тэрмінаў аказіянальнага характару аказалі ўплыў і агульныя тэндэнцыі развіцця беларускай літаратурнай мовы (ням. *Aussatz* — бел. *trupiechła* — *праказа*; ням. *Knorpel* — бел. *chrošč* — *храсток*).

Пры недахопе ўласных лексічных магчымасцей беларускай мовы аўтары свядома арыентаваліся на іншыя мовы. Першаступенная роля пры гэтым належала непасрэдна намінацыям рускай (ням. *Notstand* — бел. *biazwychadnaje pałažeńnie* — *надзвычайнае становішча*; ням. *Absicht* — бел. *umysl* — *замер, намер, задума*; ням. *Beglaubigung (öffentliche)* — бел. *zawiereńnie* — *засведчанне*) і польскай моў (ням. *Leibrente* — бел. *dażywoćcie* (польск. *dożywocie*) — *пажыццёвая рэнта*), а таксама запазычанням у іх з нямецкай мовы (ням. *Feldwebel* — бел. *feldfebel*) і інтэрнацыянальным лексемам (ням. *Division* — бел. *dywizija*, ням. *Major* — бел. *major*). Большасць нематывавальных запазычанняў выйшла з ужывання пры наяўнасці тэрміна, створанага на беларускай лексічнай аснове (ням. *Raupe* — бел. *husienica* — *вусень*; ням. *Perlhuhn* — бел. *cesarka* — *цацарка*, ням. *Skropheln* — бел. *škroful* (польск. *skrofuly*) — *залатуха*; ням. *Bauanschlag* — бел. *smieta* — *каштарыс*), або ў выніку пашырэння тэндэн-

цыі інтэрнацыяналізацыі навуковай мовы (ням. *Mängelrüge* — бел. *zajawa ab niastačy* — рэкламацыя; ням. *Kreditbrief* — бел. *kredytny list* — акрэдытыў). З другога боку, частка лексем была выціснута пад непасрэдным уздзеяннем рускай мовы, што адпавядала агульнай для пэўнага перыяду тэндэнцыі, скіраванай на збліжэнне моў у СССР (ням. *Freiwilliger* — бел. *samachwotnik* — дабраvoleц і добраахвотнік; ням. *Schadenersatz* — бел. *atškadawańnie* — пакрыццё ўбыткаў, ням. *Schmiedeeisen* — бел. *kutaje žaleza* — коўкае жалеза; ням. *Bohrturm* — бел. *šwiardzielnaja wyżka* — буравая вышка).

Такім чынам, супастаўленне тэрмінанайменняў, прапанаваных навуковым паняццям у пачатку XX ст., з сучаснымі эквівалентамі дае магчымасць прасачыць асноўныя змены, што адбыліся ў тэрміналагічнай лексіцы на працягу XX–XXI стст. Панарамны агляд тэрміналагічных намінацый і паасобных тэрміналагічных груп у шырокім кантэксце беларускай практычнай лексікаграфіі дэманструе, што лёс зыходных тэрміналагічных варыянтаў не быў аднолькавы ў беларускай навуковай мове. Гэта абумоўлена ўзаемадзеяннем знешніх, сацыяльных фактараў з унутранымі заканамернасцямі моўнага развіцця, асноўнымі тэндэнцыямі і агульнымі працэсамі ўнармавання і фарміравання функцыянальных стыляў беларускай мовы ў XX–XXI стст.

Оксана Дорогокупец (Минск)

БЕЛОРУССКАЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ ПРОЗА XX–XXI ВЕКОВ (НА ЗАНЯТИЯХ ПО БЕЛОРУСОВЕДЕНИЮ ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ СТАЖЕРОВ)

Иностранные студенты, изучающие русский язык в Беларуси на филологическом факультете БГУ, всегда с интересом относятся к истории, культуре нашей страны, ее нравам и обычаям, традициям, укладу повседневной жизни народа и т. д. Поскольку целью обучения иностранному языку является не только приобретение студентами языковых навыков и умений, но и усвоение ими исторических, географических, экономических, социально-политических, культурных, литературных и других знаний, а также познание ценностей другой для них национальной культуры, то в содержании обучения необходимо учитывать страноведческий компонент.

В рамках занятий по белорусоведению при изучении темы «Литература» иностранные студенты-стажеры с хорошим владением русским языком (студенты из Германии, Австрии, Сербии, Чехии) зачастую просят познакомить их с тенденциями развития белорусской литературы, основными темами и наиболее известными писателями. Часть занятия при этом может иметь информативный характер.

В современной белорусской литературе можно выделить несколько наиболее распространенных тем, одной из которых является историческая тема. Белорусские исторические романы, повести, рассказы пользуются большой